

BOLALAR ONKOLOGIYASIDA PSIXOLOGIK MUAMMOLAR

Musayeva Dilfuza Abduraxmonovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti Surdopedagogika va maxsus pedagogikaning klinik asoslari kafedrasida katta o'qituvchisi

Uralova Nilufar

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti surdotarjimon yunalishi 201-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalar onkologiyasida uchraydigan asosiy psixologik muammolar, ularning bolaning emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi hamda ta'lim jarayoniga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, onkologik kasallikka chalingan bolalarni psixologik qo'llab-quvvatlashning zamonaviy yondashuvlari, oila, pedagog va tibbiyot xodimlari hamkorligining ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida bolalarda qo'rquv, xavotir, depressiv holatlar, kommunikativ cheklanish va ijtimoiy izolyatsiya kabi psixologik muammolar keng uchrashi aniqlangan. Maqolada psixologik reabilitatsiya va inklyuziv ta'lim elementlarini integratsiyalash zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: bolalar onkologiyasi, psixologik muammolar, emotsional holat, psixologik yordam, reabilitatsiya, inklyuziv ta'lim, stress, depressiya, adaptatsiya.

Abstract: This article analyzes the main psychological problems encountered in pediatric oncology, their impact on the child's emotional state, social adaptation and educational process. It also highlights modern approaches to psychological support for children with oncological diseases, the importance of cooperation between family, teachers and medical staff. The study revealed that children are prone to psychological problems such as fear, anxiety, depressive states, communication limitations and social isolation. The article justifies the need to integrate elements of psychological rehabilitation and inclusive education.

Keywords: pediatric oncology, psychological problems, emotional state, psychological support, rehabilitation, inclusive education, stress, depression, adaptation.

Аннотация: В данной статье анализируются основные психологические проблемы, встречающиеся в детской онкологии, их влияние на эмоциональное состояние ребенка, социальную адаптацию и образовательный процесс. Также освещаются современные подходы к психологической поддержке детей с онкологическими заболеваниями, важность сотрудничества между семьей, учителями и медицинским персоналом. Исследование показало, что дети склонны к таким психологическим проблемам, как страх, тревога, депрессивные состояния, ограничения в общении и социальная изоляция. В статье обосновывается необходимость интеграции элементов психологической реабилитации и инклюзивного образования.

Ключевые слова: детская онкология, психологические проблемы, эмоциональное состояние, психологическая поддержка, реабилитация, инклюзивное образование, стресс, депрессия, адаптация.

KIRISH

So'nggi yillarda dunyo miqyosida bolalar orasida onkologik kasalliklarning ortib borayotgani nafaqat tibbiy, balki psixologik va pedagogik muammolarni ham keskinlashtirmoqda. Onkologik kasallik bilan og'rikan bolalar uzoq muddatli davolanish, og'riqli muolajalar, tengdoshlaridan uzoqlashish hamda ijtimoiy faollikning kamayishi tufayli turli psixologik qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunday holatlar bolaning shaxsiy rivojlanishi, emotsional barqarorligi va kelajakdagi ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Bolalar onkologiyasida psixologik muammolarni o'rganish zamonaviy psixologiya, defektologiya va tibbiyotning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki boladagi ruhiy tushkunlik, qo'rquv va xavotir davolanish samaradorligiga ham bevosita ta'sir qiladi. Psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi yetarli darajada tashkil etilgan hollarda bolaning davolanishga moslashuvi, motivatsiyasi va ijtimoiy faolligi sezilarli darajada yaxshilanadi.

Bolalar onkologiyasida kuzatiladigan psixologik muammolar ko'pincha bolaning yosh xususiyatlari bilan ham bog'liq bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ajralish qo'rquvi va noma'lumlikdan xavotir kuchli namoyon bo'lsa, o'smirlik davridagi bemorlarda ijtimoiy yolg'izlik, tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlar va o'ziga baho berishning pasayishi ko'proq kuzatiladi. Shu sababli psixologik yordam individual va yosh xususiyatlariga mos tashkil etilishi muhimdir.

Adabiyotlar tahlili

Bolalar onkologiyasi psixologiyasi masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Tadqiqotchilar onkologik kasallikning bolaning psixik rivojlanishiga ta'siri, oilaviy muhitdagi o'zgarishlar va psixologik yordamning samaradorligini o'rganishga alohida e'tibor qaratganlar.

A.I. Zaxarov bolalarda kuchli stress va uzoq davom etuvchi qo'rquv nevroitik holatlarning shakllanishiga sabab bo'lishini ta'kidlaydi [1, 45-b.]. Olimning fikricha, og'ir somatik kasalliklar bolaning emotsional barqarorligini izdan chiqaradi va unda xavotirning ortishiga olib keladi.

L.S. Vigotskiy bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhitning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib, uzoq muddatli kasallik va ijtimoiy izolyatsiya rivojlanish jarayonini sekinlashtirishi mumkinligini qayd etgan [2, 83-b.]. Ayniqsa, tengdoshlar bilan muloqotning cheklanishi bolaning kommunikativ ko'nikmalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

R. Massie va J. Holland onkologik kasallikka chalingan bolalarda depressiv holatlar, o'lim qo'rquvi va ijtimoiy chekinish yuqori darajada uchrashini ilmiy asoslab berganlar [3, 112-b.]. Ularning tadqiqotlarida psixologik yordam ko'rsatilgan bolalarda davolanishga moslashuv ancha yuqori bo'lishi aniqlangan.

K. Kazak bolalar onkologiyasida oilaviy psixoterapiya muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi [4, 67-b.]. Tadqiqotchining fikriga ko'ra, ota-onalarning emotsional holati bola psixologiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Oiladagi qo'rquv va tushkunlik bolaning xavotir darajasini oshiradi.

Mahalliy tadqiqotchilar orasida Sh.M. Amirsaidova maxsus pedagogik yordam va psixologik qo'llab-quvvatlashning integratsiyalashgan modelini taklif etadi [5, 96-b.].

Olimaning fikricha, tibbiyot, pedagogika va psixologiya hamkorligi bolalar onkologiyasida samarali natija beradi.

Shuningdek, zamonaviy ilmiy manbalarda art-terapiya, o'yin terapiyasi va musiqaterapiyaning bolalar onkologiyasidagi ahamiyati keng yoritilgan. Ushbu metodlar bolalarning ichki hissiyotlarini erkin ifodalashiga, stressni kamaytirishga hamda ijobiy emotsional fon yaratishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda ilmiy-nazariy tahlil, pedagogik kuzatish, suhbat va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Bolalar onkologiyasida uchraydigan psixologik muammolarni aniqlash maqsadida psixologik va pedagogik adabiyotlar o'rganildi. Shuningdek, onkologik markazlarda davolanayotgan bolalarning emotsional holati, ijtimoiy faolligi hamda oila bilan munosabatlari tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida bolalarning yosh xususiyatlari, kasallik bosqichi va davolanish davomiyligi psixologik holatga qanday ta'sir ko'rsatishi qiyosiy jihatdan o'rganildi. Olingan natijalar asosida psixologik yordamning samarali shakllari aniqlashtirildi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari bolalar onkologiyasida psixologik muammolar keng tarqalganligini va ularning bolaning umumiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Tadqiqot davomida kuzatilgan bemorlarning aksariyatida kasallikning ilk bosqichidayoq emotsional zo'riqish, xavotir va qo'rquv holatlari namoyon bo'ldi. Ayniqsa, tashxis qo'yilgan dastlabki davrda bolalarda noma'lumlikdan qo'rqish, davolanish jarayonidagi og'riqli muolajalardan xavotirlanish hamda shifoxona muhitiga moslashishda qiyinchiliklar kuzatildi. Ko'plab bolalar o'z salomatligi bilan bog'liq vaziyatni to'liq tushunib yetmasalar ham, ota-onalarning emotsional holatini sezish orqali ichki bezovtalikni his qilganlar.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, uzoq muddatli davolanish bolaning kundalik hayot ritmini keskin o'zgartiradi. Kasalxonada uzoq qolish, doimiy tibbiy nazorat va jismoniy cheklovlar bolalarda psixologik charchoqni kuchaytirgan. Natijada ularda passivlik, ijtimoiy faollikning pasayishi va tengdoshlar bilan muloqotga ehtiyojning kamayishi kuzatilgan. Ba'zi holatlarda esa aksincha, bolalar emotsional jihatdan haddan tashqari ta'sirchan bo'lib qolgan va kichik stressli vaziyatlarga ham kuchli reaksiya bildirgan.

Tadqiqot jarayonida yosh omilining psixologik holatga ta'siri ham aniqlandi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ota-onadan ajralish qo'rquvi va shifokorlardan cho'chish holatlari ustunlik qilgan bo'lsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda o'yin va ta'lim faoliyatidan uzoqlashish sababli tushkunlik kuchaygan. O'smir yoshidagi bemorlarda esa tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlar – soch to'kilishi, ozib ketish yoki jismoniy zaiflashish tufayli o'ziga baho berishning pasayishi kuzatilgan. Bu esa ularda ijtimoiy yakkalanish, uyatchanlik va kelajakka nisbatan pessimistik qarashlarning shakllanishiga olib kelgan.

Shuningdek, tadqiqot davomida oilaviy muhitning bolaning psixologik holatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi kuzatildi. Ota-onalarning doimiy xavotiri, tushkunligi yoki haddan tashqari ehtiyotkor munosabati bolalarda ham qo'rquv hissining ortishiga sabab bo'lgan. Aksincha, oilada ijobiy psixologik muhit saqlangan hollarda bolalar davolanish jarayoniga nisbatan faolroq va moslashuvchanroq munosabat bildirganlar. Ayniqsa, ota-

onalarning ruhiy qo'llab-quvvatlashi bolaning emotsional barqarorligini saqlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lgan.

Natijalar psixologik yordamning samaradorligini ham tasdiqladi. Psixologik treninglar, individual suhbatlar, o'yin terapiyasi va art-terapiya mashg'ulotlarida qatnashgan bolalarda emotsional zo'riqishning kamayishi kuzatildi. Bolalar o'z hissiyotlarini rasm chizish, ertak to'qish yoki o'yinlar orqali erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'lganlar. Bu esa ichki stressni kamaytirishga va ruhiy yengillik hosil qilishga yordam bergan. Guruhli mashg'ulotlar davomida bolalarning bir-biri bilan muloqoti kuchayib, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash hissi shakllangan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, pedagogik yordam ham muhim ahamiyat kasb etadi. Uzoq vaqt darslardan chetda qolgan bolalarda bilim olish motivatsiyasi pasaygani aniqlangan. Shu bilan birga, masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, individual o'quv dasturlarini tashkil etish va moslashtirilgan topshiriqlar berish bolalarning ta'lim jarayoniga qiziqishini tiklashga yordam bergan. Tengdoshlar bilan onlayn muloqot qilish imkoniyati esa ijtimoiy izolyatsiyani kamaytirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilgan.

Bundan tashqari, tadqiqot davomida psixologik yordamning tizimli tashkil etilishi bolaning davolanish motivatsiyasiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlangan bolalar tibbiy muolajalarga nisbatan kamroq qarshilik ko'rsatgan, shifokorlar bilan hamkorlik qilishga moyilligi yuqori bo'lgan. Bu holat psixologik barqarorlikning davolanish samaradorligi bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari bolalar onkologiyasida psixologik yordamni tibbiy davolanish bilan parallel ravishda olib borish zarurligini ko'rsatdi. Psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi bolaning emotsional holatini yaxshilash, ijtimoiy moslashuvini ta'minlash hamda kelajakdagi hayot sifatini oshirishda muhim omil ekanligi aniqlandi.

Muhokama

Bolalar onkologiyasidagi psixologik muammolarni o'rganish natijalari ushbu sohada kompleks va multidissiplinar yondashuv zarurligini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlangan emotsional zo'riqish, xavotir, depressiv kayfiyat va ijtimoiy chekinish holatlari onkologik kasallikning faqat tibbiy emas, balki chuqur psixologik hamda pedagogik muammo ekanligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, uzoq davom etuvchi davolanish jarayoni bolaning odatiy turmush tarzini izdan chiqarishi, tengdoshlar bilan muloqotning cheklanishi va jismoniy imkoniyatlarning pasayishi bola ruhiyatiga kuchli salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatdiki, bolalar onkologiyasida psixologik holatning og'irlashuvi ko'pincha ijtimoiy omillar bilan ham chambarchas bog'liq bo'ladi. Bola uzoq vaqt davomida kasalxonada qolishi natijasida maktab muhiti, do'stlari va kundalik faoliyatidan uzoqlashadi. Bu esa uning ijtimoiy identifikatsiyasi va kommunikativ faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayrim bolalarda o'zini jamiyatdan ajralib qolgan deb his qilish holatlari kuzatildi. Ayniqsa, o'smir yoshidagi bemorlar tashqi ko'rinishdagi o'zgarishlarga nisbatan sezgir bo'lib, o'zini tengdoshlariga nisbatan kamroq qabul qilingan deb his qilganlar.

Tadqiqot davomida emotsional qo'llab-quvvatlashning yetarli darajada tashkil etilmaganligi bolalarda agressivlik, injiqlik yoki aksincha, passivlik va tushkunlikning ortishiga olib kelishi aniqlandi. Bu esa psixologik yordamni davolanish jarayonining

ajralmas qismi sifatida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Psixologik qo'llab-quvvatlashning tizimli ravishda olib borilishi bolalarning davolanishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirishi, stressga chidamliligini oshirishi va ichki motivatsiyasini kuchaytirishi kuzatildi.

Muhokama jarayonida psixologik yordam metodlarining samaradorligi ham alohida tahlil qilindi. Art-terapiya, musiqaterapiya va o'yin terapiyasi bolalarning ichki hissiyotlarini erkin ifodalash imkonini yaratgani sababli samarali metodlardan biri sifatida baholandi. Rasm chizish, ertak yaratish, musiqiy mashg'ulotlar va rolli o'yinlar orqali bolalar o'z qo'rquv va xavotirlarini bilvosita ifodalash imkoniga ega bo'lganlar. Bu metodlar bolaning emotsional bo'shashishiga, ruhiy yengillik hosil qilishiga va ijobiy emotsional fon shakllanishiga yordam bergan.

Tadqiqot natijalari oilaviy muhitning alohida ahamiyatga ega ekanligini ham tasdiqladi. Ota-onalarning psixologik holati bolaning emotsional kechinmalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar ota-onalarda doimiy tushkunlik, qo'rquv yoki umidsizlik kuchli bo'lsa, bola ham ushbu hissiyotni qabul qiladi va bu uning ruhiy holatini yanada murakkablashtiradi. Shu sababli zamonaviy psixologik yondashuvlarda nafaqat bola, balki ota-onalar bilan ham psixokorreksion ishlar olib borilishi muhim deb hisoblanadi. Oilaga psixologik maslahat berish, emotsional qo'llab-quvvatlash va stressni boshqarish bo'yicha tavsiyalar berish bolaning tiklanish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Muhokama davomida pedagogik qo'llab-quvvatlash masalasi ham dolzarb ekanligi aniqlandi. Onkologik kasallikka chalingan bolalar uzoq vaqt davomida ta'lim jarayonidan uzilib qolganlari sababli bilim darajasida orqada qolish xavfi yuzaga keladi. Bu esa ularda o'ziga ishonchning pasayishiga olib kelishi mumkin. Individual yondashuvga asoslangan adaptiv ta'lim dasturlari, masofaviy ta'lim texnologiyalari va moslashtirilgan pedagogik metodlar bolalarning bilim olish motivatsiyasini saqlab qolishga yordam beradi. Tadqiqot davomida pedagog va psixolog hamkorligida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning emotsional faolligi va ta'limga qiziqishini oshirgani kuzatildi.

Shuningdek, bolalar onkologiyasida multidissiplinar jamoaning o'rni muhim ekanligi aniqlandi. Shifokor, psixolog, pedagog, logoped va ijtimoiy xodimlarning hamkorlikdagi faoliyati bolaning jismoniy hamda ruhiy holatini kompleks ravishda qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv bolaning jamiyatga qayta moslashuv jarayonini yengillashtiradi.

Muhokama natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, bolalar onkologiyasida psixologik yordamni faqat qo'shimcha vosita sifatida emas, balki davolash tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida tashkil etish zarur. Ruhiy qo'llab-quvvatlashning samarali yo'lga qo'yilishi bolaning hayot sifati, emotsional barqarorligi va kelajakdagi ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalar onkologiyasida psixologik muammolarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish davolanish samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Onkologik kasallik bilan og'rikan bolalarda qo'rquv, xavotir, depressiv holatlar va ijtimoiy izolyatsiya keng uchraydi. Ushbu muammolarni kamaytirishda psixologik reabilitatsiya, o'yin terapiyasi, art-terapiya va oilaviy qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, tibbiyot, pedagogika va psixologiya integratsiyasiga asoslangan kompleks yondashuv bolalarning emotsional barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Inklyuziv va adaptiv ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish esa onkologik kasallikka chalingan bolalarning ijtimoiylashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков. – Санкт-Петербург: Союз, 2000. – 336 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Эксмо, 2005. – 512 с.
3. Massie R., Holland J. Psychological Care of the Patient with Cancer. – New York: Oxford University Press, 1989. – 428 p.
4. Kazak A. Families of Chronically Ill Children: A Systems and Social-Ecological Model of Adaptation and Challenge. – Journal of Consulting and Clinical Psychology, 2001. – Vol. 69. – P. 315–329.
5. Амирсаидова Ш.М. Махсус психология (олигофренопсихология). – Тошкент: Fan va texnologiya, 2019. – 224 б.
6. Селиверстов В.И. Основы специальной психологии. – Москва: Владос, 2004. – 398 с.
7. Maccabe M. Psychological Support for Children with Cancer. – Pediatric Oncology Journal, 2018. – Vol. 12. – P. 44–51.
8. Krohne H. Stress and Coping Theories in Childhood Oncology. – Berlin: Springer, 2015. – 276 p.
9. Hall C. Art Therapy in Pediatric Oncology. – London: Routledge, 2017. – 198 p.
10. Nurmuhamedova L.Sh. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. – 256 b.